

Sudbina jedne obitelji – obitelji Hirschler

Mladen Tota, prof.
Srednja škola Čakovec

Split, 29. siječnja 2014.

Sadržaj

- Pristup – zaokružena priča o jednoj obitelji
- Židovska zajednica u Međimurju
- Donja Dubrava
- Židovi u Donjoj Dubravi
- Obitelj Hirschler
- Zaključak

Židovska zajednica u Međimurju

- Međimurje – dio Ugarske (do 1918. i od 1941. do 1945.)
- 6 različitih država u 100 godina
- Popis 2011. – 12 Židova (nijedan u Donjoj Dubravi)
- Oko 150 osoba s prezimenom Židov???

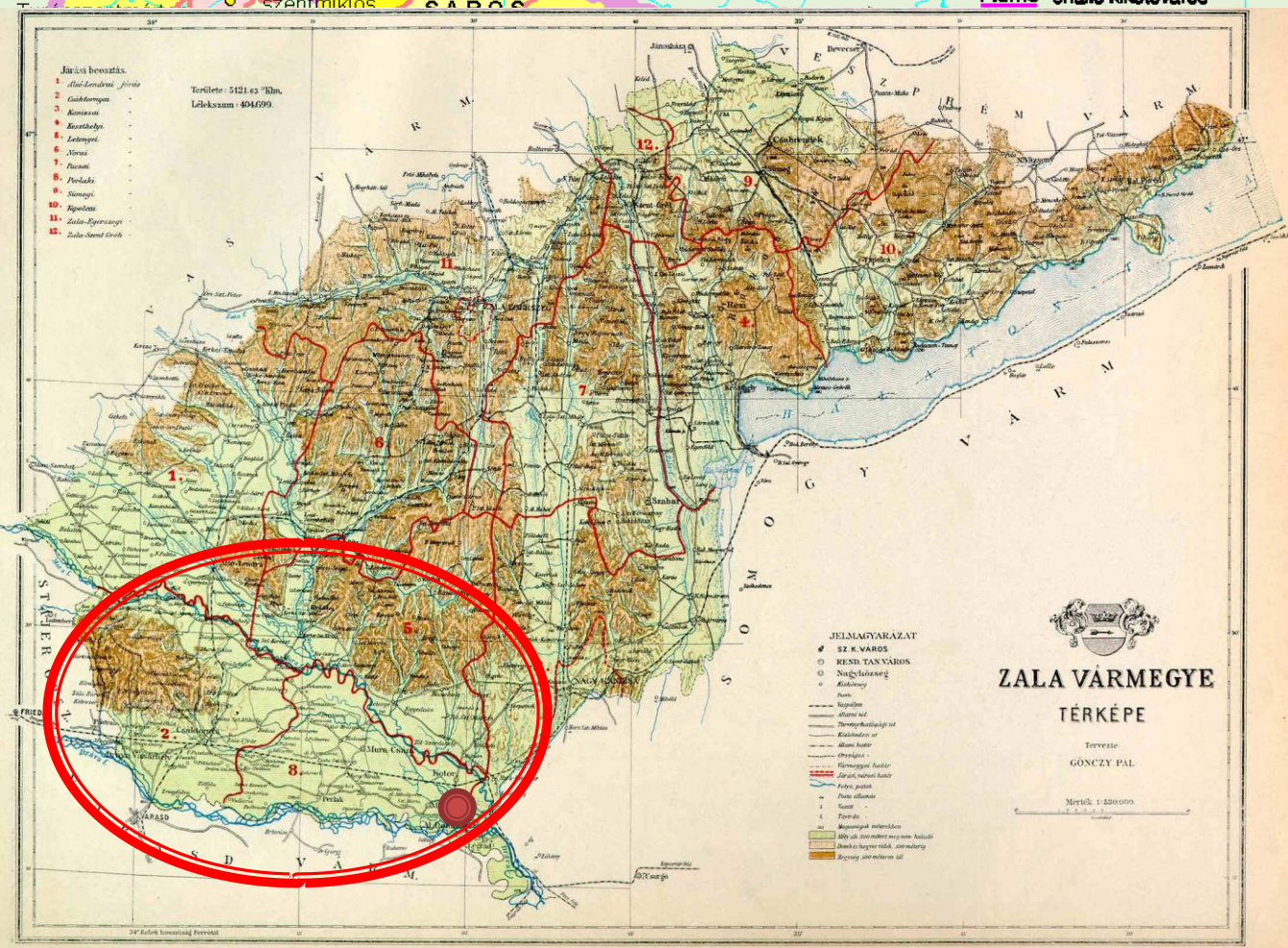
Sl. 1: Davidova zvijezda

- Stanovnici s ograničenim pravima (incole regni)
- 1744. posebni porez na Židove
- Djelatnosti koje nisu cehovski uređene
- Edikt o vjerskoj toleranciji
- Slom feudalizma – *napuštanje vjerske začahurenosti*
- 1840. pravo na slobodan izbor prebivališta, otvaranje tvornica, bavljenje znanošću i umjetnošću, stjecanje nekretnina...

Magyarország vármegyéi a századfordulón

Sl. 2: Karta Hrvatko-ugarskog kraljevstva i županije Zala

- Ivan Ernušt - 15.st. – vlasnik *castrua Chaktornia*
- Odlazak Osmanlija → naseljanje županije Zala
- Najčešće putujući trgovci
- Doseljavaju u Međimurje u drugoj polovici 18.st. (Aškenazi)
- 1780. Židovska vjeroispovjedna općina Čakovec
- 1782. prvi rođeni Židovi u Čakovcu

- Nadničari, sitni obrtnici – kasnije trgovci i industrijalci
- Veliki broj “običnih ljudi”
- Kulturna, intelektualna, sportska i humanitarna djelatnost
- Bogaćenje i porast društvenog ugleda

- *"Međimurskim Židovima teško je bilo s Hrvatima komunicirati. Oni bi među sobom uvijek razgovarali na mađarskom ili njemačkom jeziku, rijetko "jidiš" žargonom, pa bi kajkavštinu miješali sa svojim žargonom."*

■ Dragutin Šafar

- Osnovali: MTČ, Prva međimurska tkaonica (Čateks), tiskaru Zrinski, mesnu industriju Vajda, GK Međimurje, Agromeđimurje, Čakovečke mlinove, ugostiteljsko poduzeće Union i kavana Royal, Međimursku banku i brojne štedionice, tvornicu likera i slatkiša, posjedovali izvore nafte u ugljenokope...
- Lobirali za prvu prugu u Hrvatskoj i da Čakovec dobije status grada 1934.

God.	1786.	1805.	1820.	1830.	1843.	1857.
Broj Židova u Međ.	6	33	77	107	206	536

God.	1870.	1881.	1917.	1930.	1939.	1945.	2011.
Broj Židova u Međ.	688	1053 (1.5% Međ., 12% ČK)	1069	oko 800	oko 600	70-ak	12

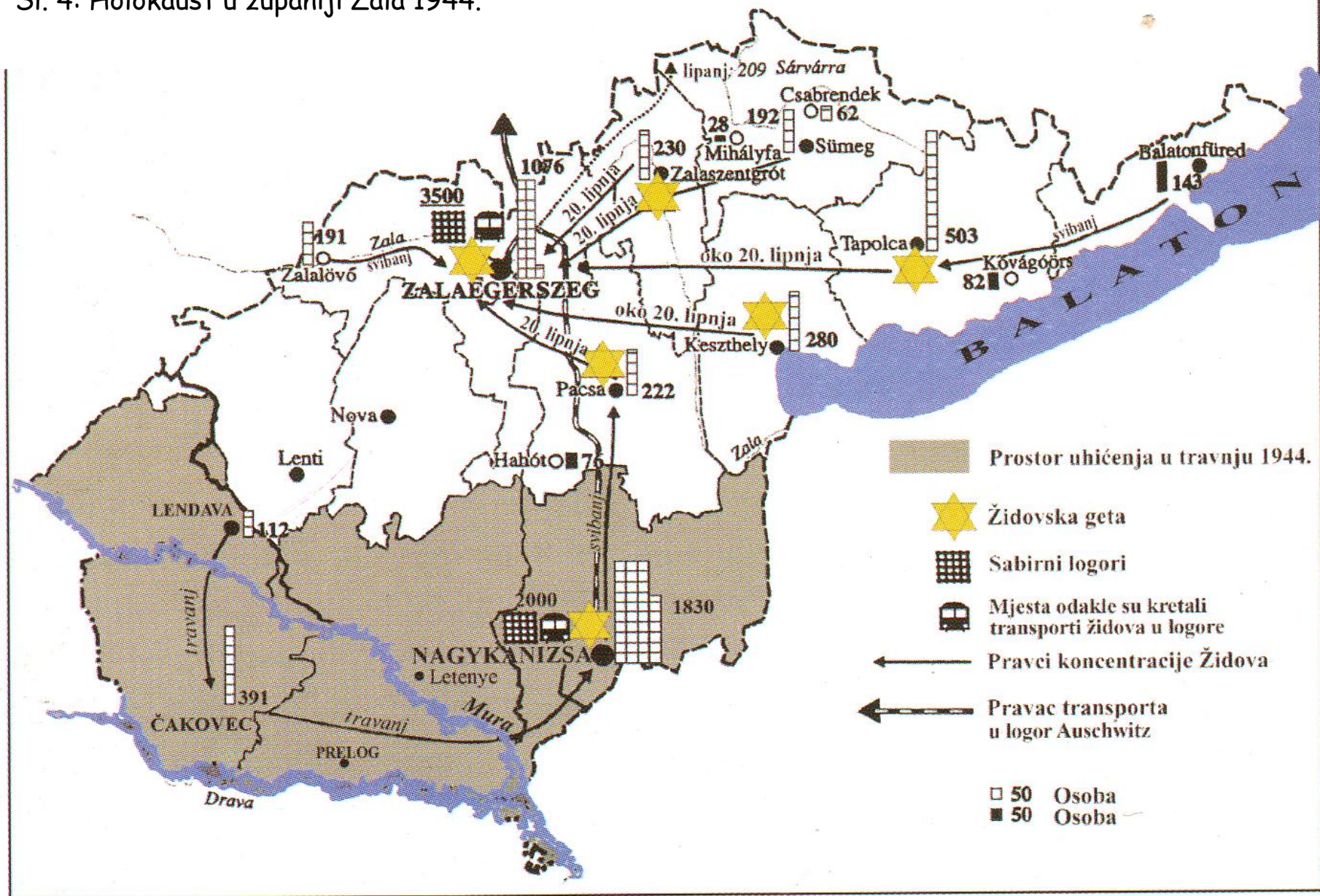
Drugi svjetski rat

- 1938. počinje ograničavanje prava u Mađarskoj (brojna izuzeća), a 1940. u Jugoslaviji
- Rasa, a ne religija određuje status
- Okupacija Međimurja 9. srpnja 1941., aneksija 16. prosinca 1941.
- Mađarska sigurnija za Židove → imigranti iz NDH – proganjani samo komunisti
- Primjena mađarskih zakona
- Bijela ili žuta traka oko ruke
- O većini ograničenja odlučuje gradska/općinska vlast
- Pljačka imovine

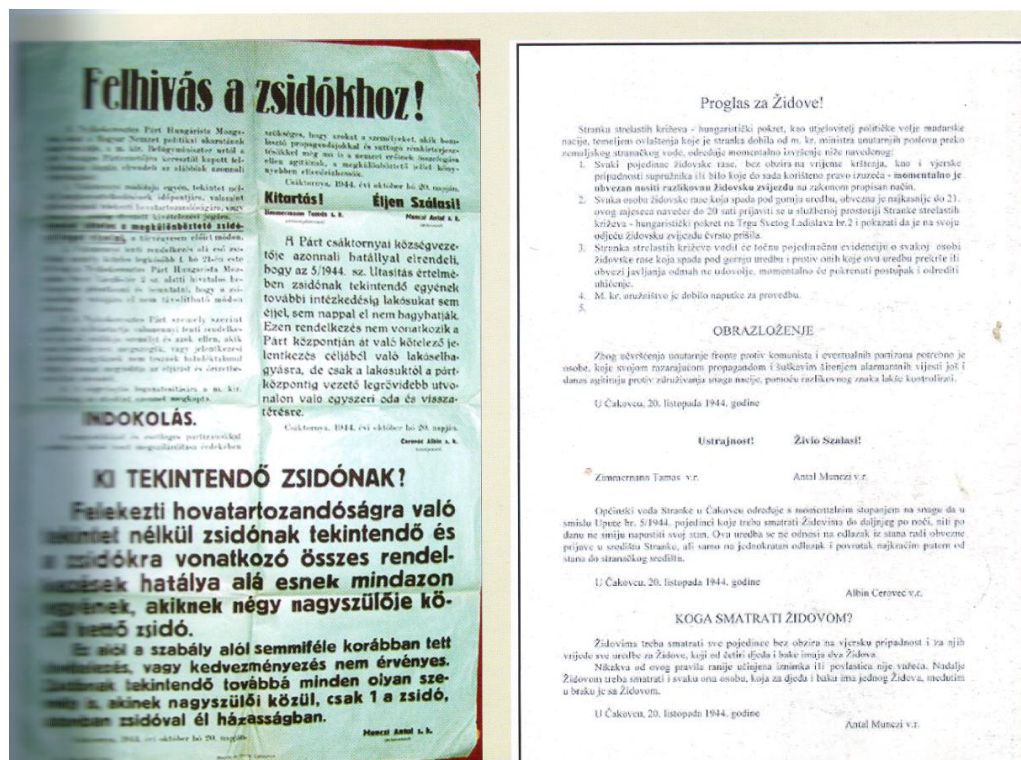
- Ožujak 1944. Njemačka okupira Mađarsku – antižidovski zakoni i deportacije – Židovi stavljeni izvan zakona
- Početkom travnja – prva uhićenja i deportacije (Geza Legenstein: “*Neću raditi taj dželatski posao*”)
- 26. travnja – zapljena imovine, popis i deportacija 450 međimurskih Židova u Nagykanizsu te u Auschwitz – vratilo ih se dvadesetak

Sl. 4: Holokaust u županiji Zala 1944.

- Kapitulacija Mađaske u listopadu – Stranka strelastih križeva na vlasti → cilj – masovna likvidacija Židova
- Šteta oko 130 milijuna predratnih dinara

Sl. 5: Plakat čakovečkih njilaša iz listopada 1944.

Sl. 8: Trgovački kasino

Donja Dubrava

- Istok Međimurja
- Ušće Mure i Drave
- Važnost se mijenja tijekom stoljeća – promjene granica

Sl. 10: Ušće Mure u Dravu

Sl. 9: Položaj Donje Dubrave u SZ Hrvatskoj

- *Mjesto Dobrava smjestilo se na samom lijevom dravskom strmcu. Dok ju je Drava plavila, Dobrava je bježala od nje, gradila je nasipe za obranu, a kada se Drava umirila, ponovno se spuštala na njezine obale. Tako se kroz stoljeća ustalio život uzajamnog strahopoštovanja i ljubavi."*

■ Zvonimir Bartolić

- *"Nemirna reka Drava je vekami donášala dobro i zlo Dobravčanom, pomagala doći do blagostanja, a negda donášala straha i nevolje".*

■ Dragutin Šafar

- Drava – žila kucavica
- Obrtničko, trgovačko i poljodjelsko središte donjeg Međimurja
- Veze s Legradom – “preselio” u Podravinu

Sl. 11: Donja Dubrava i meandri Drave

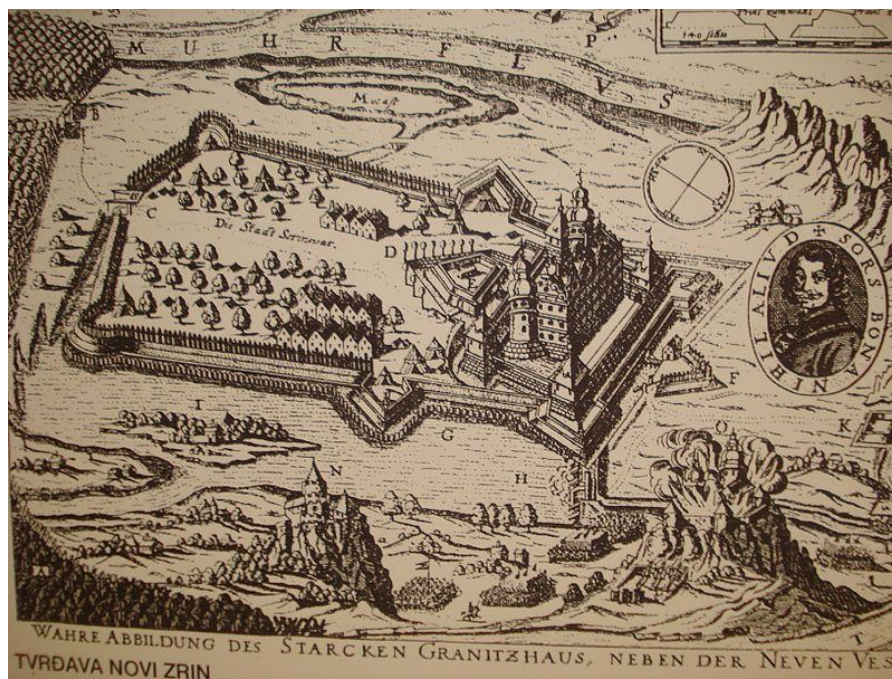

Sl. 12: Donja Dubrava iz zraka -
prostor gdje su Hirschleri
pretovarivali drvo

- Prvi spomen – 1464. – Mađarski arhiv
- *"Turki robe, Turki robe zelenu Dobravu, porobili, porobili snehe i divojke"*
- Utvrda u Kaniži ↔ utvrda Novi Zrin – 1664.

Sl. 13: Utvrda Novi Zrin blizu Donje Dubrave

- 18.st. kraj osmanlijske opasnosti
- Porast broja stanovnika
- Razvoj trgovine i obrta
- Cehovi – krojački, ceh kovača i željezara, bačvara, platnara, lončara, remenara i krznara

Sl. 13: Potvrda Marije Terezije kovačkom cehu

Sl. 14: Dravski zlatari

- Izgradnja pruge – stagnacija
- Promjena granice 1918. – nazadovanje
- Česte geopolitičke i geostrateške promjene – prekid veza s Mađarskom

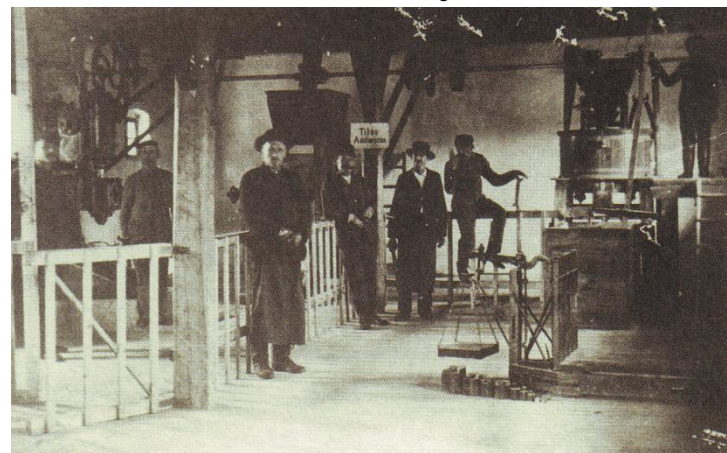
Židovi u Donjoj Dubravi

- Doseljavanje Židova krajem 18.st. (Hirschleri)
- Početkom 20. stoljeća - nekoliko židovskih obitelji (trgovine, obrti, ugostiteljstvo)

Sl. 15: Trgovina obitelji Osterhuber

Sl. 16: Mlin obitelji Fischer

Sl. 17: Kuća obitelji Kaufman

Sl. 18: Krčma obitelji Seifried
(20-tih godina 20.st.)

- Obitelj Freifeld – trgovina žitom i stokom – Zagrebačka tvornica koža (današnja gliptoteka)
- Mavro Freifeld ravnatelj Paromlina
- Trgovci – Eisler, Heimer, Fischer, Mayer, Pollak, Utassy
- Braun – liječnik

- 1857. – 21 Židov
- 1900. – 49 Židova (većinom zaposlenici kod Hirschlera)
- Uoči II. svjetskog rata – 10 Židova

Obitelj Hirschler

- Tipičan put bogaćenja trgovaca tijekom 19.st. – od pokućaraca do plemenitaškog naslova baruna
- Malo podataka – većinom sjećanja Dobravčana

- *"Tako su na početku dvadesetih godina 19. stoljeća ulicama međimurskih sela često krstarili s kutijama na leđima Kaniški cenkari, otac Samuel i sin Julius Hiršler. Oni su ulicama svirali na svojim frulama i tako pozivali kupce pa im nudili sitnu robu: igle, konce, vrpce, čarape, platno, škare, noževe i slične sitnice."*

■ Dragutin Šafar

- Otvaranje trgovine u Donjoj Dubravi
- Već krajem 18.st. postojala tvrtka Braća Hirschler? – trgovina drvom

- 1828. krznarski majstor Jeronim Ujlaki + trgovac drvenom građom Julius Hirschler → poduzeće Ujlaki-Hirschler
- Hirschleri trgovali na veliko i vinom, jabukama, orasima, lukom, a roba se prevozila splavima (fljojsima)
- Poduzeće Ujlaki-Hirschler dalo pečat cjelokupnom razvoju Donje Dubrave

- Jeronim Ujlaki – dva sina
- Stjepan – profesor
- Gašpar – krznarski majstor – Pariz – Luj Bonaparte – prijevara

- *"U prvi momenat je Joška Ujlaki bio zadovoljan i s temi "veljkimi" penezi, pak je milostivom gosponu Jakobu kušnul ruku na zahvalnost, dok nije saznao za makinaciju."*

- Dragutin Šafar

Sl. 19: Napoleon III.

- Tvrtka Ujlaki-Hirschler i sinovi
- Pod vodstvom sinova Juliusa - Leopolda, Maximiliana, Antuna i Jakoba doživjela procvat u drugoj polovini 19.st.

Sl. 21: Jakob Hirschler

Sl. 20: Max Hirschler

- Kupuju šume u Štajerskoj (Pohorje, Dravograd), Austriji i u Međimurju od Feštetića
- Otvaraju predstavništva diljem Monarhije

Sl. 22: Prirodni tok rijeke Drave,
šajka i fljojsi

Sl. 23: Donja Dubrava iz zraka -
prostor gdje su Hirschleri
pretovarivali drvo

- Razlijevanje Mure – pomoć od 70 čamaca
- Antun pomoćnik ministra financija – lobira

Spašavanje blaga u velikoj poplavi Drave 1965. godine

Poplavljene kuće u Prekopu 1965. godine

Kuće uz Dravu često su bile poplavljene

Kod mlina se više puta izlila rječica Bistrec

- Julius : "*Želio bih plemstvo za obitelj jer sve drugo imadu.*"

Sl. 25: Grbovi obitelji Hirschler

- Talijanski graditelji im zidaju kuće
- Lobirali za prugu – novo tržište (pragovi)
- Pilana izgorila – izgradili novu u Kotoribi

Sl. 26 i 27: Nova pilana u Kotoribi

- *„Tu bi na lenti bili zaposleni deseci dubravskih prevoznika sa svojim zapregama. To su bili najviše stanovnici sela, oni s malim posjedima, polunadničari, često s neuhranjenim konjima. Znali bi preopteretiti svoja bijedna kljuseti s više kubika građe nego su mogli konji povući jer su bili po kubiku plaćeni. Tada bi vikali dubravskim ulicama psujući svoje konje i udarajući ih bičevima. Prevažali bi ti foringaši 15 do 20 metara dugačke grede s kojima su se teško okretali vijugavim ulicama sela. Te velike grede sa splavova su se otpremale na raspiljavanje u kotoripsku pilanu.“*

- Foringaši prevoze trupce do pilane – novi izvor zarade za stanovništvo

Sl. 28: Gostionica obitelji Rusak – sastajalište fljojsara, foringaša i lokalnog svijeta

- 27.9.1885. Leopold (Ivan) i Antun primili katoličku vjeru → Zalan
- Gyula Zalan → 1.svj.rat
- Živio u Donjoj Dubravi do 1955.
- Kćeri Ališka i Rozika

Sl. 29: Gyula Zalan

Ljubava am 18/6. 1874.

Rechnung

Uilaky Hirschler et Sohn Loco in Vojna
Holz-Handlung.
für die löbliche Stadt Voprenitz.

mo. Zeit	nach Zeit	Artikel	Preis	Betrag
1 März	6.	800. Stück 8" Lärchen	26	208
"	"	1000. " 8" Buchen	13	130
"	"	1000. " 10" Lärchen	38	380
April 10.	46.	21. Lärchen 22' 3"		
2. "	"	46. " 8" " 11' 2"		
"	"	26. " 16" " 11' 2"		
"	"	20. " 6" " 11' 2"		
2. "	"	2. " 8" " 11' 2"		
"	"	30. " 20. " 11' 2"		
4. Mai	6.	100. " 8" Lärchen 22' 3"		
5. "	8.	200. " 8" Lärchen 22' 3"		
"	"	4. " 16" " 11' 2"		
"	"	2. " 19. " 11' 2"		
"	"	3. " 19. " 11' 2"		
6. "	11.	800. " 8" Lärchen	26	208
7. "	"	2200. " 8" Lärchen	9	198
8. "	23.	200. " 8" Lärchen 22' 3"	26	52
9. "	30	500. " 8" Lärchen	9	45
Vorkasse od. gegenw. zw.			2434	48
Zu zahlen			12	54
Brutto 10. 1874			2421	91
Netto 10. 1874			2421	91
Zahlung in Voprenitz, d. d. 12. 6. 74.				

Also Dombor am 16. januar 1874.

RECHNUNG

VON

UILAKY HIRSCHLER & SOHN

BAU- UND SCHNITTHOLZ-HANDLUNG

Herren Emerich, Stefan Stefics, Loco

Reclamationen werden nur 8 Tage nach Empfang der Waare berücksichtigt.

Zahlbar in Also Dombor.

			Preis	Betrag
9	Stk.	5/6 Hölzer 15'	22 3/4	6 75
13	"	7/8 " 15' 16' 19' 16'	38 3/4	28 88
9	"	4/4 Lärchenstaffel 12'	30	7 20
18	"	3" " 12'	40	7 20
15	"	2 1/2 " 12'	25	3 75
15	"	6/4 Bretter fichten	70	10 50
15	"	5/4 " " "	60	9
18	"	12" " " "	45	8 10
30	"	5/4 Balken 4 m	8	2 40
16. 20	"	10" Bretter II	25	5
20	"	8" " " "	15	3
25. 4	"	Ruder	30	1 20
20	"	10" Bretter II	25	5
20	"	8" " " "	15	3
28 270	"	5/4 Balken 15' I. Lärchen	8	21 60
28 13	"	3/4 Hölzer 15' 16' 19' 16' Lärchen 36"	30	10 80
58	"	10" Bretter 4-	35	20 30
28	"	12" " 12'	45	12 60
28	"	10" " 12' fichten I	35	9 80
15	"	8" " 12'	15	2 25
25. 1	"	5/6 Hölzer 15'	40	1 -

Sl. 30: Računi gradu Koprivnici

- 1908. – 16 velikih pilana diljem Monarhije – od Austrije do Galicije
- Kapital od 36 milijuna kruna
- Donja Dubrava jedno od glavnih središta prometa drvom na Dravi
- Iskrčene međimurske šume
- Zapošljavali oko 500 ljudi, 200 na pilani
- Druga najbogatija obitelj Međimurja prema plaćenom porezu (iza Feštetića)

Sl. 31: Hirsclerovi radnici prvi su zaigrali nogomet u Donjoj Dubravi

Sl. 32: 1888. osnovan je DVD D. Dubrava na poticaj Hirschlera. Kasnije je u sklopu njega osnovana i limena glazba, Hirschleri su kupili većinu glazbala

- *"Svake godine znali su dati 20 pari odijela za siromašne učenike, a najboljeg učenika nagrađivali su s pet foriniti ili cekinom. I općinskog nameta sami su plaćali toliko koliko čitavo selo, što znači da su imali više nego svi ostali zajedno."*

■ Vladimir Kapun

- 1917. dobivaju titulu “von Unterdubrao Alsodomoruy” od posljednjeg cara i kralja Karla
- Nakon Maksove smrti poduzeće vodi udovica Adela te sinovi Elmer i Rudolf

Sl. 33: Elmer i Rudolf Hirshler

- Mrlja obitelji – 1918.
- Napad mještana na gostionicu Heimer i trgovinu Eisler
- Žandari
- Elmer – doveo *matroze*
- Došla i vojska
- Intervencija Gyule Zalana (poslanika u mađarskom parlamentu)

Razglednica Donje Dubrave s početka 20. stoljeća (poslala ju je Adela Hirschler)

Sl. 34: Donja Dubrava između dva rata

- Rudolf + Lili
Barkay = Kuki

Sl. 35: Adela Hirschler

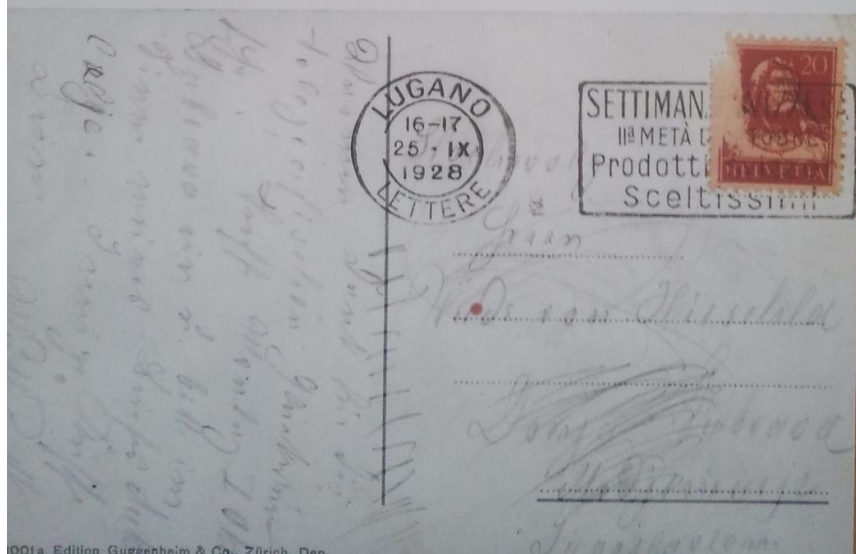
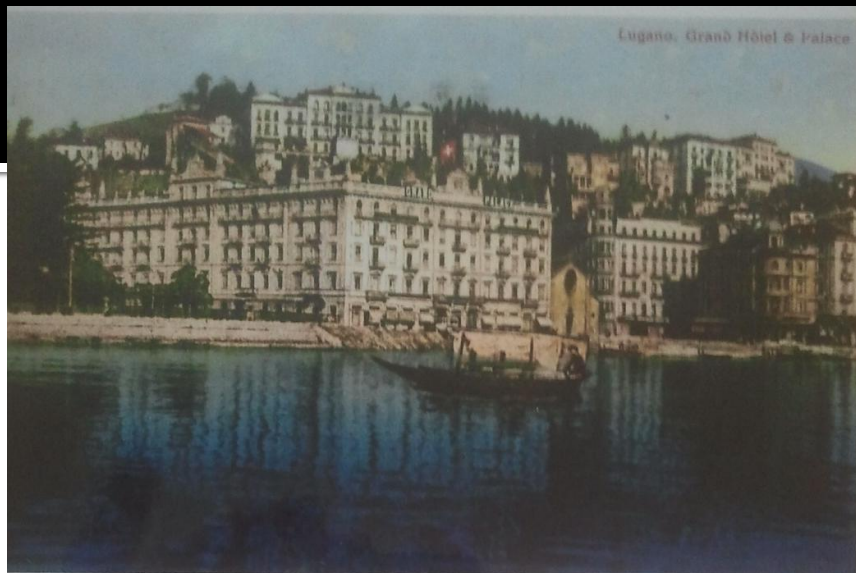

Sl. 36: Lili Barkay - Rudolfova
supruga i poznata manekenka

- Propadanje firme:
- 1. promjena granica
- 2. lagodan život i rastrošnost
- 3. ekonomska kriza

- *"Degenerirani i bez menadžerskog talenta, sinovi Jakoba za jednu su deceniju raspršili bogatstva koja su im preci stekli. U tome im je pomogla i raspuštena majka Adela, koja je vodila "slatki život" po ljetovalištima Europe više od dvadeset godina. Svi ti pravnici, računovođe, ekonomisti i komercijalisti (najviše sposobni Židovi) još u dvadesetim su godinama vjerno služili i ulizivali se 'milostivom gospodinu i gospođi', da bi već u tridesetim godinama sami postali veletrgovci drvom, vlasnici pilana i kuća Hirschlerovih. Česti lovovi, poslij njih gozbe i piknikovanje, polasci u Zagreb u hotel Esplanade na večere, dva šofera i četiri paradna kočijaša i desetak drugog osoblja posluge – sve je to odnijelo milijune koje su stekli preci. Firma je ionako stagnirala i bila nelikvidna u vrijeme katastrofalne ekonomske krize, pa nije mogla davati potrebna i tražena sredstva kao nekad. 1934. je firmu preuzela Prva hrvatska štedionica i rasprodala pilane i svo blago."*

Sl. 37: Razglednice koje je Adela slala iz Lugana, Opatije...

Sl. 38: Prvi automobil u Donjoj Dubravi vozila je obitelj Hirschler

Sl. 39: Proslava 80 godina postojanja tvrtke Ujlaky-Hirschler

Sl. 40 i 41: Ladanje u vrtu
Hirschlerovih između dva rata

- *"U župi postoji stoljetna firma braća Hirschler, trgovina drvetom na veliko. Svi članovi obitelji predoše iz izraelske vjeroispovijesti na katoličku, osim Adele pl. Hirschler. S ovom familijom došao sam odmah u sukob jer Adeli pl. Hirschler nisam htio dati kućni blagoslov tzv. križec, budući da nije katoličke vjere. Pozivala se na pedesetgodišnju praksu, ali to mene nije imponiralo, kad je ova praksa, dati Židovima križec, u protimbi sa crkvenim zakonom. Inače pokršteni članovi bijaše slabi katolici, jer ni na Božić ni na Uskrs ne dođoše k sv. misi."*

Drugi svjetski rat

- Primjena mađarskih zakona
- Rudolf: *Sem čul, gospon Šafar, da ste bili v nemškem zarobljeništvu. Pa kak so Švabi z vami postupali? Vište kaj oni delaju z narodom!"*
- *"Ne znamo išče, kaj z nami bude."*
- Do 1944. nije bilo deportacija

- *"Zakon protiv Židova nemilo se dojmio naših dubravskih Židova. Još 31.3. bili smo u društvu s Rudijem Hirschlerom. Nitko nije ni slutio što se pripravlja. Sutradan čitavo selo uzbunjeno. Lovačkom puškom sa 2 metka pogodio se Rudi u glavu."*
- *"26.IV. uaps sviju Židova od madž.žandara – predani u ruke Nijemaca. Strahota. Nitko se ne usudi za žrtve poduzeti korak za spasenje (nije pomogla ni akcija občinskih odbornika) – bar starog liječnika dr. Brauna, koji je bio vanredno čovjekoljubiv i često badava liječio i spašavao od smrti."*

- Od 10 deportiranih vratili se samo Brajer Aleksandar i Fišer Josip
- 2011. u Donjoj Dubravi ne živi ni jedan Židov

Danas je 1. travnja 1944. uhapšen u mi. Si don u ...
... je bio uku pro dest. Oni su bili poslani u koncentraci-
one logore. Od njih u isto samo Borisa Aleksandra i
Fedor Janj. Tražena je bila sudbina dr. Fede Brauna,
Ljermika i dobrotvora u selu, koji je tu sluz boras 35 godina.
Nekoliko dana bio je Ljermik u Samborkeju, a onda je poslan
u Rimatku na likvidaciju.

11. svrga je zlovala in madaški zander
in sporazumu se očiščene bižerije in izpraznjen
stole "severitase" in spornosti, ki slatko in (prijemljivo) vpije.

23. studenog 1944. Završeni su poslovi u
Zupni domu, ukapali Zupnika i njegovu ženu u Mostarsku.
Na intervenciju domaćih ljudi, kažu, i na ga puštiti. U ovom
mjesecu Jožina koprani streljati u gasnici Trebešnj. U
koprani nisu mogli zadržati radni bataljon.

U sklad
u tom vremenu, folijeg
kadavski, ali su se za

Sl. 43: Leopold i Hermina Zalan

Sl. 44: Ališka i Rozika Zalan

- Leopold Zalan + Hermina Königsberg (katolkinja) – Zalani preživjeli Holokaust
- Nacionalizacija Hirschlerovih zgrada
- Palača Zalan prodana 1960.-e
- Povrat Kukija

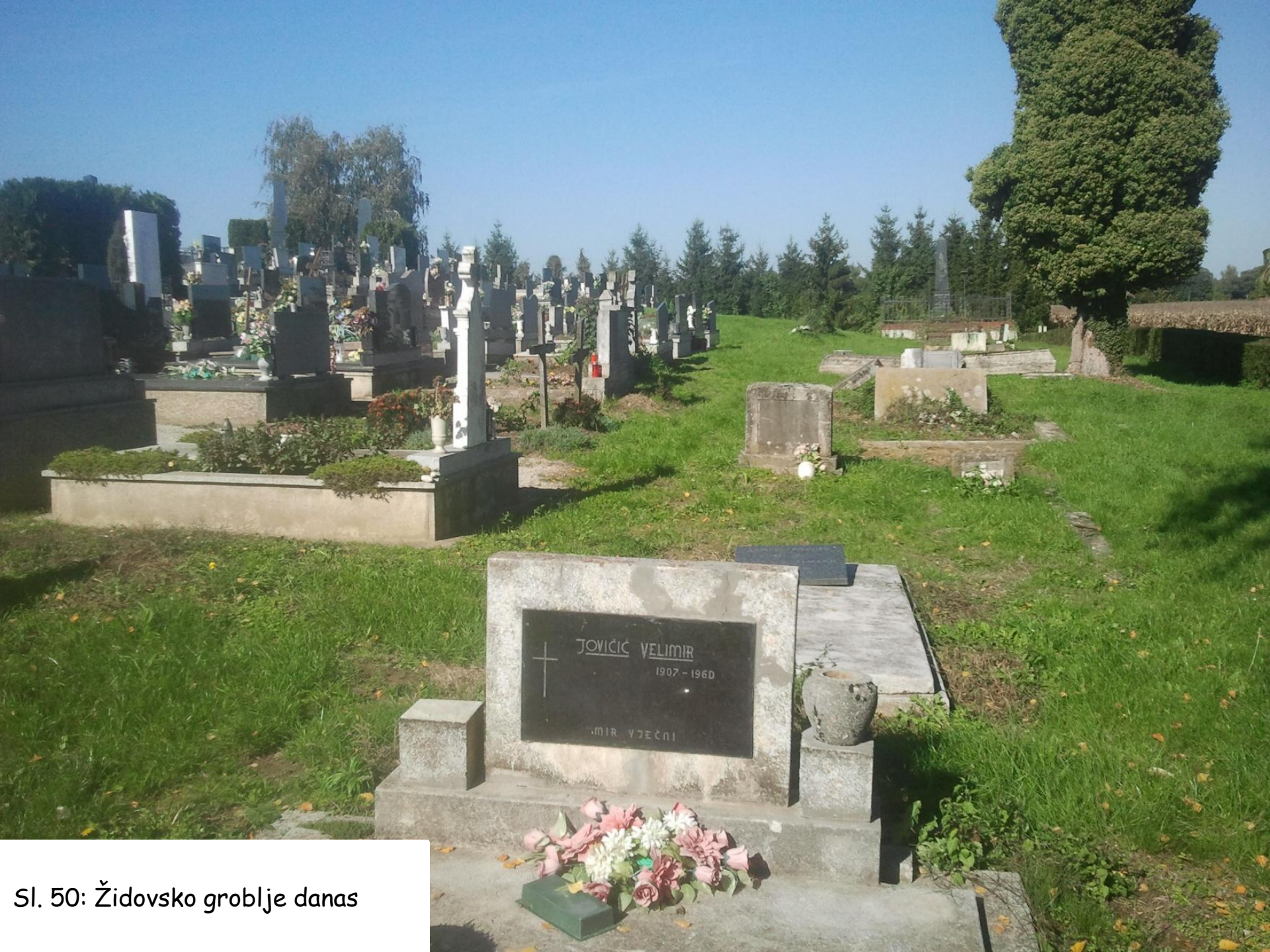

Sl. 45: Palača Zalan, danas sjedište
Općine Donja Dubrava

Sl. 46: Palača Hirschler. Danas je u njoj
smještena zdravstvena ambulanta

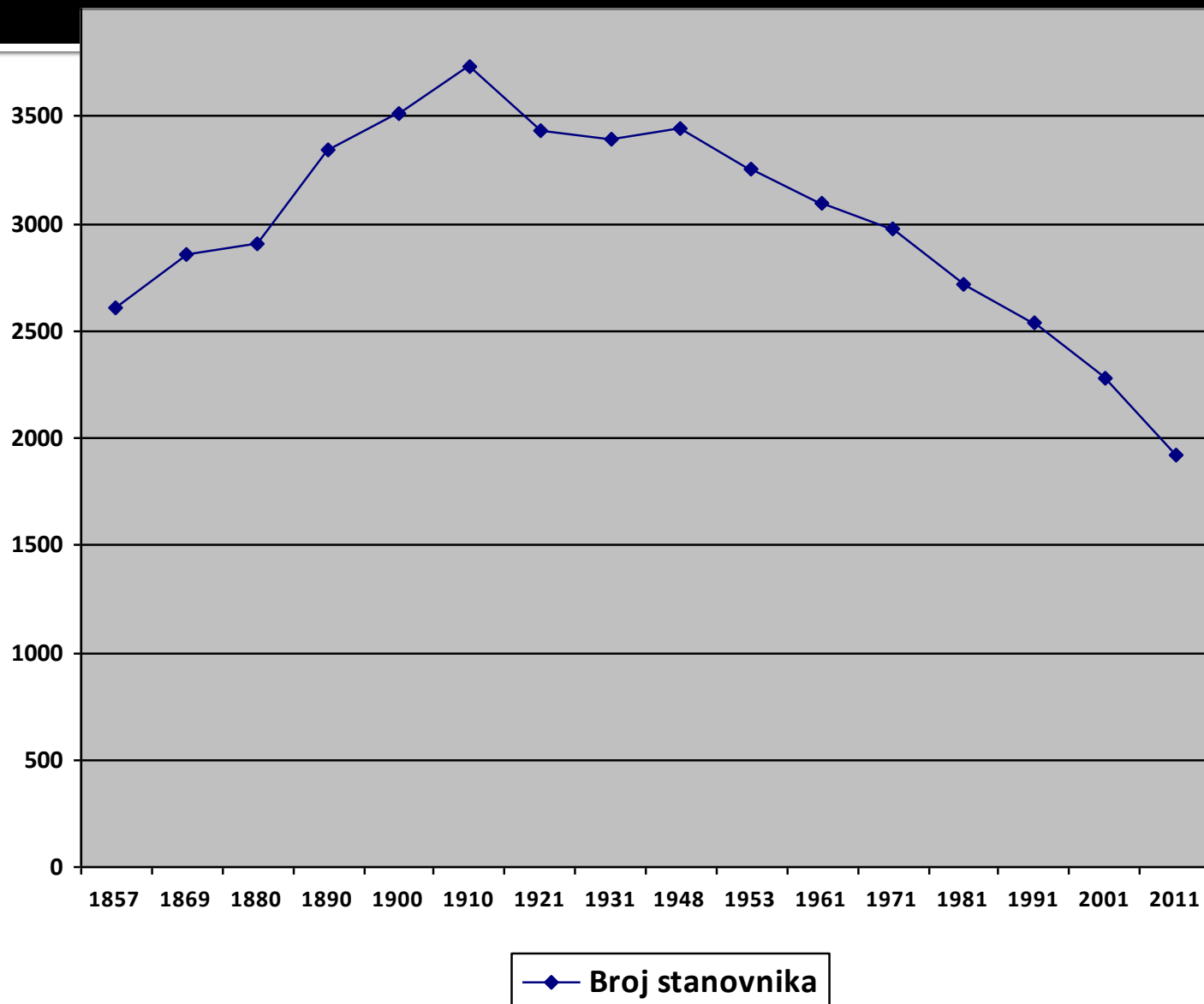

Sl. 50: Židovsko groblje danas

Zaključak

Sl. 51: Kretanje
broja stanovnika
Donje Dubrave od
1857. do 2011.
godine

- *Tu se živjelo na Dravi i od Drave. Činilo se da to nije Europa već neka istočnjačka mahala. Tako su one zgrade i one romantičarske slikovitosti plamtećih ognjeva na splavima imale svoj epilog u neimaštini. Splavi su se Dravom kretale do Drugog svjetskog rata. Gradnjom centrale Mariborski otok Nijemci su onemogućili transport drvene građe Dravom. Na taj način više od stotinu kilometara nizvodono jedno mjesto koje je vjekovima bilo okrenuto rijeci, počelo je mijenjati način života.”*

■ Zvonimir Bartolić

- *"Donja Dubrava je već krajem 19.st. imala uličnu rasvjetu, uređene nogostupe i seoske ulice u ljetnim mjesecima svakodnevno polijevane vodom. Tri vrtlara tvrtke uređivali su nasade u mjestu. Više od 150 obitelji u mjestu je desetljećima nalazilo svoju egzistenciju kod Hiršlerove tvrtke. I do današnjeg dana koristi se desetak kapitalnih zgrade što ih je dala izgraditi ta obitelj. Ta, svojednobno najmoćnija trgovačka obitelj Međimurja ostala je i poslije nestanka, u ovom kraju još do danas u dobrom sjećanju."*

■ Dragutin Šafar

- Nataša Jahn – Srdić (unuka Ališke Zalan)
- Andras Hirshler

Sl. 52, 53, 54 i 55: Nataša
Jahn-Srdić i Andras
Hirschler

- Zahvaljujem na pažnji!